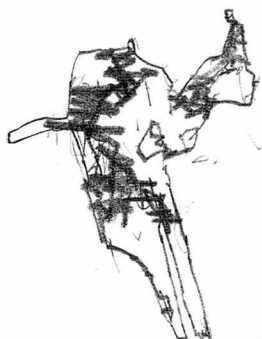

“Børnenes Snak og Forældrenes Frygt”

– uterlighedssager i den danske folkeskole 1900-1970

Et kapitel fra:
*Skolen, lærerne,
eleverne og forældrene.*
10 kapitler af den
danske skoles historie.
Klim 2002.

Af Ning de Coninck-Smith

Tegninger: Gert Hansen

I sommeren 1942 brød helvede løs i et mindre dansk ø-samfund. To forældrepar klagede til den lokale skolekommission over, at læreren havde for vane at tage niårige piger på skødet og kysse dem, mens hele klassen så på. Den 46-årige lærer blev indkaldt til møde med skolekommission og sogneråd, og i fællesskab enedes man om en mindelig løsning. Læreren indvilgede i at søge sin afsked, og skolekommissionen ville hjælpe ham til at opnå pension. Hermed var sagen ikke længere, troede de lokale skolemyndigheder. Men de tog grueligt fejl, for netop i disse dage kom en kriminalbetjent tilfældigvis til øen. Ifølge et referat, som en kollega sendte til et fremstående medlem af Danmarks Lærerforening i håbet om, at foreningen kunne gøre noget for læreren, udspandt der sig følgende under betjentens ophold på øen:

(Han) hører nogle af de forfærdelige Rygter, der i saadanne Tilfælde altid svirrer i Luften (om Voldtægt o.lign.). Kriminalbetjenten ringer til Politimesteren i (den nærmeste købstads), som beordrer en Undersøgelse iværksat – *Der har altsaa ingen Anmeldelse fundet Sted.* Næste Dag tog Betjenten Afskrift af Sk.'s Protokollen, afhørte de to Smaapiger og fængslede Lærer N.N. – Næste Dag blev han fremstillet i Grundlovsforhør sigtet for uterligt Forhold til Smaapiger og Krænkelser af offentlig Blufærdighed og fængslet for 14 Dage. Kriminalbetjenten har siden afhørt alle Skolens Piger og ogsaa taget de gamle Sager frem.

‘De gamle Sager’ refererede til, at læreren i 1926, 1929 og 1936 havde været genstand for lignende anklager. I 1926 havde han til skolekommissionen forklaret, ‘at han ofte pjatter med Børnene, baade i Klassen og i Frikvartererne, og med Pigebørnene i Form af Kærtegn og Drilleri, ogsaa har taget dem om Halsen, rykket dem i Fletningerne og flettet dem, hægget dem i Ryggen, knappet Tørklæder og lejlighedsvis ubemærket fjernet Utøj’. Sagen sluttede dengang med, at læreren modtog et brev, der pålagde ham at holde sig fra ‘... alt Pjatteri med Børnene, aldrig

sætte Dem paa Bænken hos Pigebørnene, kærtegne eller berøre dem'. Endvidere skulle han give en husmand, hvis barnebarn han havde kysset, en undskyldning.

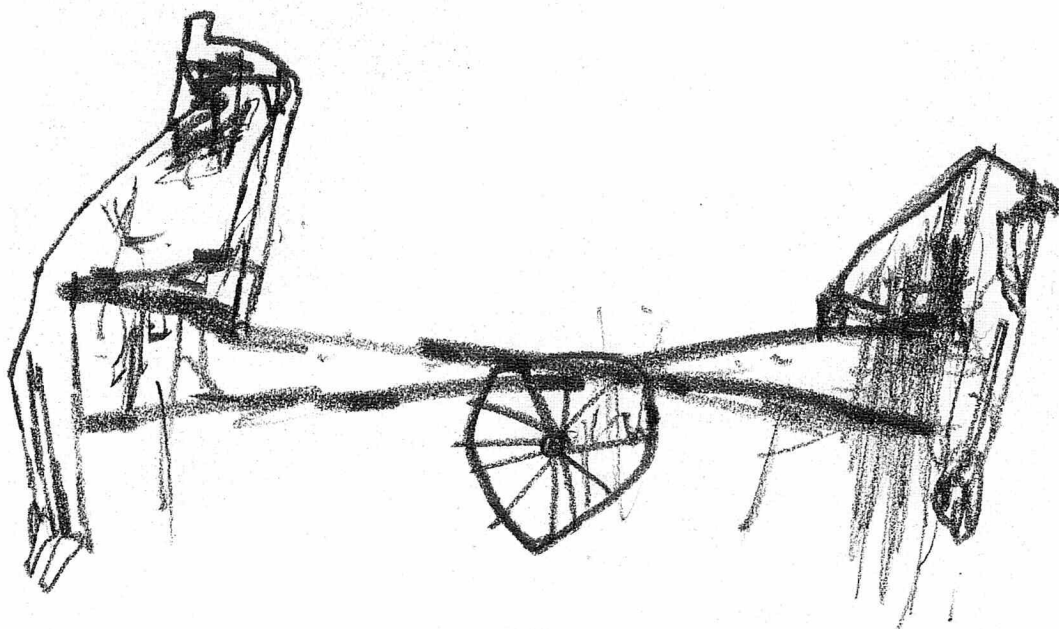
I 1929 havde læreren fået en ny advarsel, men denne gang nåede sagen frem til Undervisningsministeriet. Her stillede man sig skeptisk over for myndighedernes vilje til at komme til bunds i klagen.

Skolekomm. og navnlig dens Formand, der er Præst har en særlig god Forudsætning for at kunne tale med Forældrene, (og) burde, saa snart den hørte noget af den Art, hvad enten det var privat eller officielt, *søge at skaffe Underretning* ved at tale med Børnenes Forældre... Min. bør tage sig saa kraftigt som muligt af den slags Sager. Man kan naturligvis indhente Lærerens Erkl., og bør vel gøre det; men den betyder intet; man kender den forud; han har bare villet være venlig imod Børnene. Men naar hans Forhold er af den Art, at den foranlediger Børnenes Snak og Forældrenes Frygt, saa er det ligegyldigt, hvad Lærerens Tanker og Handlinger er.

Sådan skrev ministeriets konsulent i skolesager, N.A. Larsen, dengang i sin indstilling og tilsidesatte dermed et grundlæggende retsprincip, om at enhver er uskyldig, indtil andet er bevist.

Foranlediget af kritikken foranstaltede skolekommissionen en spørgeskemaundersøgelse blandt forældrene. 52 af de adspugte 71 forældre havde intet at udsætte på lærerens opførsel igennem de sidste tre år, fire fremsendte en tillidserklæring, fire havde mistillid til læreren, og fem fremkom med nye klager. Da ministeriet fik forelagt opgørelsen, måtte departementchefen imidlertid konstatere, at en klage var pure opspind, to drejede sig om forhold, som lå længe før den konkrete sag, og de sidste to drejede sig om uretfærdige prygl. På denne baggrund indstillede han, at en advarsel var det længste, man kunne komme i denne sag.

Lokalt blev sagen ikke mindre prekær af, at én af klagerne i 1929 var den lokale læge, som til skolekommissionen kunne oplyse, at læreren efter hans mening var syg og uegnet som lærer. Ikke fordi han ville gøre børnene fysisk ondt, 'men *det* man frygter, *det* der skal undgaas, *det* der kan skade for hele Livet, *det* der kan forplumre Sin-

det – *det* er den sjælelige Vold – og det er *den* der bør gengældes med Straf – eller Internering, hvilket mere ligner en Helbredelsesmethode’.

Lægen følte på den ene side medlidendhed med læreren og den ulykke, der ville ramme hans familie. På den anden side:

... skal der ske en Ulykke, bør den ramme den skyldige og hans Kreds – ikke de uskyldige og deres Paarørende. Dette er min Mening paa Trods af den almindelige Opfattelse her i Landet: Ingen videre Medlidendhed med de Tusinder, der trods hæderlig og redelig Stræben har det ondt, men en Række af Undskyldninger, Forklaringer og Overbærenheder overfor dem, der har – forbrudt sig.

Lægen trak senere i land, og myndighederne valgte at beholde læreren. Heller ikke i den periode, hvor spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført, var han blevet suspenderet. Det ville blot give anledning til for megen snak børnene imellem.

Da der i 1936 indkom nye klager fik man med amtsskolekonsulentens hjælp etableret en kontrakt. ‘I denne Kontrakt forpligtede Lærer N.N. sig til at tage sin Afsked, dersom han igen berører Smaa pigerne...’ Det var denne kontrakt, man var i færd med at effektuere, da kriminalbetjenten meldte sig på banen, og sagen tog en helt ny og uventet drejning. I stedet for et stille liv som pensionist kunne læreren se frem til afskedigelse uden pension og seks måneders fængsel for overtrædelse af straffelovens paragraf 232 om blufærdighedskrænkelse. Han blev endvidere opført på ministeriets såkaldt sorte liste over lærere, som skønnedes uegnede til at undervise i folkeskolen. De lokale myndigheder følte dog fortsat et ansvar for lærerens familie. Som erstatning for den mistede lærerpension blev hans hustru tildelt 1200 kr.¹⁾

Man kan naturligvis ikke vide, hvad der var sket, hvis betjenten var dukket op 16 år forinden, men når ikke engang Undervisningsministeriet kunne ændre sagens udfald i 1929, og amtsskolekonsulenten seks år senere var indstillet på at følge de lokale myndigheder i ønsket om at dysse sagen ned, er det svært at forestille sig, at en kriminalbetjent ville have gjort den store forskel. Noget må have ændret sig, siden sagen nu kom til offentlighedens kendskab frem for at forblive et privat anliggende, med læreren og ikke mindst hans familie i rollen som offeret. Indholdet af anklagerne ser nemlig ud til at have været stort set identiske i alle fire tilfælde og giver ikke i sig selv nogen forklaring. Man kan spørge, om der lå juridiske forklaringer bag og nye forståelser af, hvor grænsen gik mellem offentlig og privat? Eller måske skal årsagen til sagens nye drejning søges i en ændring i synet på barnet og dets seksualitet, som igen ville kunne forklares med en ændret seksualmoral? Eller var der mon andre forklaringer?

Denne artikel rummer ikke de endegyldige svar på disse spørgsmål. Der er snarere tale om en historisk kommentar til de senere års debat – nogle vil måske ligefrem mene moralske panik – omkring pædofili i daginstitutionerne. Med folkeskolen som eksempel har det været min intention at give et indtryk af, hvor omfattende dette problem kan have været i institutionelt regi førhen. Frem for at vælge børneforsorgen som et historisk case, har jeg valgt skolen. Ligesom nutidens daginstitutioner er skolen en institution, som stort set alle børn kommer i kontakt med i løbet af deres børneliv.

Ud over at give et kvantitativt overblik skildrer artiklen, hvordan holdningerne til dette fænomen har ændret sig over tid. Gennem en dialog mellem den kvantitative og den kvalitative del af undersøgelsen forsøger jeg endvidere at give et bud på, hvad der kunne have motiveret såvel ministerium som lokale skolemyndigheder til at udvise en særlig opmærksomhed over for uterlighedssagerne.

En kvantitativ undersøgelse

I perioden før 1970 var fastansatte lærere statstjenestemænd, og både ansættelse og

afskedigelse skulle således formelt gå gennem Undervisningsministeriet, selvom kaldsretten lå lokalt hos skoledirektion og kommunalbestyrelse.²⁾ Min undersøgelse bygger på disciplinærsager i Undervisningsministeriets arkiv, primært fundet under journalens indgangsort 'Lærernes pers. Forhold'. Som kriterium for udvælgelsen af sagerne er benyttet journalens oplysninger om 'uterligt Forhold/Uterlighed'.³⁾ Dette materiale er suppleret med sager, fundet mere tilfældigt, herunder en gennemgang af de såkaldte §8-sager i perioden 1908-1926.⁴⁾ Sagsmaterialet er suppleret med relevant lovstof og juridisk og pædagogisk litteratur. Den lægevidenskabelige og psykiatriske litteratur og debat er kun sporadisk inddraget. Vægten er derfor lagt på den kvantitative udvikling og på det administrationshistoriske.

Undersøgelsen bygger på 85 sager, fordelt på årene 1900-1970. Årene umiddelbart efter århundredeskiftet var præget af en voldsom debat om den offentlige moral (se nedenfor). Ud fra en formodning om, at dette kunne have haft betydning for mit emne, valgte jeg at starte i år 1900. Undersøgelsen ophører i 1970 pga. vanskeligheden ved at opnå adgang til personsager, som er mindre end 30 år gamle. Omkring 20 sager har det i skrivende stund ikke været muligt at opspore i arkiverne, enten fordi de er forsvundet eller ikke er blevet lagt på plads efter endt brug. Hertil kommer et ukendt antal sager, især i de tidlige år som ikke er registreret selvstændigt som uterlighedssager.⁵⁾ Der er således ikke tale om et komplet eller repræsentativt materiale. De 85 sager skal læses som en slags vejvisere ind i en debat og i en praksis, som det pga. fortællinger og skiftende administrative procedurer ellers kan være vanskeligt at nå frem til.

De 85 sager fordeler sig kronologisk på følgende måde:

år	antal
1900-1905	1
1905-1910	4
1911-1915	4
1916-1920	2
1921-1925	2
1926-1930	5
1931-1935	1
1936-1940	3
1941-1945	10
1946-1950	8
1951-1955	8
1956-1960	9
1960-1965	11
1966-1970	17
total	85

48 af sagerne vedrørte piger, 27 sager vedrørte drenge, 1 sag angår både drenge og piger, 7 sager hele klassen og i 2 tilfælde fremgår elevernes køn ikke af sagsakterne. Fordelt over tid, er pigesagerne enerådende før 1940, herefter begynder drengesagerne at dukke op. Drengesagerne opdukker kan have forbindelse med, at Straffelovsrevisionen af 1930 forhøjede den seksuelle lavalder for piger fra 12 til 15 år. Samme lavalder var nu gældende for drenge, hvor de ikke havde været omfattet af lovens bestemmelser tidligere. Hertil kom, at drengene fremover også kom ind under straffelovens forførelsesparagraf, som forbød enhver at benytte sig af sin auto-

ritet til at forføre såvel børn som voksne. Den havde tidligere kun været gældende for piger under 16 år.⁶⁾ Alligevel er det tankevækkende, at der skulle gå 10 år før den første drengesag dukkede op i det ministerielle arkiv og endnu mere tankevækkende, at drengesagerne nærmest eksploderede i antal i de efterfølgende år. I 1950'erne udgjorde de 56% af alle sagerne. I 1960'erne vendte pigesagerne tilbage, og drengesagerne udgjorde nu 40%.

I drengesagerne var det mest almindeligt at én lærer havde forbindelse med flere drenge, fra tre, fire stykker til toogtyve forhold igennem en årrække. Blandt pigesagerne var et større antal forhold mere usædvanligt, som oftest drejede det sig om to, tre piger. I ti sager var der tale om et forhold mellem en lærer og en 13-14-årig elev. Især den sidste gruppe sager blev der flere af fra slutningen af 1950'erne.

Før 1940 kunne der gå år imellem, at en sag blev registreret under uterlighed i ministeriets arkiv. Efter 1940 er der kun ganske få år uden sager. Som det fremgår af tabellen, tog sagsomfanget markant til efter 1940 og især i 1960'erne. En tredjedel af alle sagerne er således koncentreret i ti-året 1960-1970.

Ikke alle sager indeholder oplysninger om elevernes alder, men i den udstrækning, de findes, tyder det på, at især pigerne bliver ældre og ældre, jo længere vi når op i tid, hvorimod de yngste skolepiger – de 7-10-årige – efterhånden spiller en mere tilbagetrukket rolle. For drengenes vedkommende er aldersfordelingen mere stabil, der er én gruppe sager med 10-13-årige drenge – og en anden med de ældste skoleelever, herunder også sager med tidligere elever.

Sagernes indhold spænder fra (få) tilfælde af samleje eller forsøg derpå, over gensidig onani til at have børnene på skødet, beføle og berøre dem uden på eller inde under tøjet og kysse dem. Der er også enkelte tilfælde af ekshibitionisme i forbindelse med gymnastik- eller seksualundervisning, og nogle sager, hvor det er faldet forældrene for brystet, at læreren har talt med børnene om forplantningen i direkte vendinger. En kvantitativ opgørelse over anklagerne er ikke mulig, da sagerne i mange tilfælde kun indeholder udtog fra domsprotokollen og diverse brevvekslinger og notater, uden specifik angivelse af klagen. Men det er indtrykket, at i takt med at især pigerne bliver ældre og at drengene kommer på banen, får de seksuelle relationer mere lighed med voksnes, hvorimod de mere 'uskyldige' berøringer efterhånden glider i baggrunden.

Målt på sagsudfaldet ses samme tendens som i sagen fra 1942. Før 1940 var fængsel en sjældenhed; hovedparten af sagerne blev løst i mindelighed med en advarsel, eller ved at læreren søgte sin afsked. Efter 1940 blev en ubetinget fængselsstraf den mest anvendte sanktion, ledsaget af afskedigelse uden pension, optagelse på 'den sorte liste', ligesom lærerne mistede deres undervisningsret. Psykisk syge lærere – i denne kategori placeredes også homoseksuelle lærere – blev idømt psykopatforvaring på ubestemt tid. Man skal dog være opmærksom på, at et nyt cirkulære i 1938 pålagde de lokale politimyndigheder at indsende domsudskrifter direkte til Undervisningsministeriet for 'Personer, der har midlertidig eller varig Ansættelse som Lærer i Folkeskolen eller Uddannelse hertil', og som enten var blevet frakendt deres borgerlige rettigheder eller var fundet skyldig i overtrædelse af straffelovens kapitel 24 om sædelighedsforbrydelser.⁷⁾ Hvorvidt den nye indberetningspraksis betød, at det kun var de dømte sager, som nåede frem til ministeriet, hvorimod de, som var løst i mindelighed med advarsel og/eller pensionering, kun i sjældne tilfælde kom ministeriet for øre, er umuligt at afgøre. Cirkulæret kom til at udgøre det juridiske grundlag for etableringen af den såkaldt sorte liste samme år. Det var et kartotek over personer, 'der maa anses for uegnede til Lærergerningen i Folkeskolen'.⁸⁾

I løbet af samtlige 70 år var der kun én lærerinde, som blev afskediget med uterlighed som årsag⁹⁾, i alle de øvrige sager var der tale om mandlige lærere. I ca. en tredjedel af alle sagerne blev læreren frifundet, sagen frafaldet pga. bevisets stilling, eller læreren blev afskediget med pension med begrundelsen sygdom eller hensynet

til skolens og hans eget renommé. I 1969 var der to tilfælde, hvor lærerne blev slettet fra den sorte liste efter udstået straf. Dette havde for lærere dømt for uterlighed hidtil kun været muligt efter en kastration og efter nogle år som underviser uden for folkeskolen, 'således at man havde en vis chance for, at den pgl. Lærer ikke recidiverede, hvad der udmærket kan ske, selv efter en kastration'.¹⁰⁾

Gennem den kvantitative analyse er det muligt at identificere en række brudflader i materialet, men analysen rummer ikke i sig selv svarene på årsagerne hertil. Det kræver en nærmere kontekstualisering, som tager højde for ændringer i den ministerielle sagsgang, og som har øje for den offentlige debat om moral og sædelighed.

Problemet synliggøres 1900-1943

Flere undersøgelser har påvist, at det ikke var lægestanden, som fra slutningen af det 19. århundrede var direkte ansvarlig for, at spørgsmålet om voksnes seksuelle relationer til børn blev sat på den sociale dagsorden.¹¹⁾ Uanset forekomsten af seksuelt overførte kønssygdomme blandt børn – både på børnehjem, men også inden for familien – valgte lægerne i både England og USA at forklare de ikke arvelige kønssygdomme med henvisning til den såkaldt 'uskyldige smitte', nemlig at børnene var blevet smittet gennem ammens mælk eller ved tilfældig brug af de samme husgeråd, svampe, klude eller sengeklæder. Eller de undlod at kommentere eventuelle smitteårsager.

Også i de danske lægevidenskabelige tidsskrifter findes lignende eksempler: En opgørelse over kønssygdomme i Danmark i tiåret 1871-80, som viste, at i alt 803 børn under et år og 535 mellem et og femten år var smittet med en kønssygdom – alt overvejende syfilis – fremkaldte kun den kommentar, at børnene var 'uforskyldt bleven Offre for Forældrenes Brøde ...', uden at det forklares nærmere hvordan. Der skelnes således ikke mellem arvelig og påført syfilis. I en anden undersøgelse af hudsygdomme og kønssygdomme i København i det efterfølgende tiår, som viste, at 17 børn havde været indlagt med gonorré, henvises til, at smittevejene endnu ikke var kortlagt. Den 'uskyldige smitte' var derfor efter forfatterens mening lige så sandsynlig som seksuelt overført smitte.¹²⁾

Forklaringerne på lægernes ulyst til at træde offentligt frem i debatten om seksuelt misbrug af børn skyldtes imidlertid ikke kun, at de ikke ville se fænomenet i øjnene, fordi denne intervention i privatlivets fred kunne tænkes at støde deres patienter.¹³⁾ Det skyldtes også, at de ikke kunne se. Viden om smitekilderne var på dette tidspunkt højst usikker. En dansk kommission havde således i 1908 store vanskeligheder med at fastsætte smittetidspunktet for både syfilis og gonorrhé, og eftertiden har ikke helt kunne afskrive den uskyldige forklaring, selvom man i dag helt overvejende hælder til, at kønssygdomme som hovedregel overføres seksuelt.¹⁴⁾

Hvad der måske spillede en lige så vigtig rolle var, at det på dette tidspunkt ikke var muligt at tale om børn og seksualitet og samtidig fastholde billedet af barnet som et uskyldigt, passivt offer. I den udstrækning det sene 1800-tal interesserede sig for børn og seksualitet, var det nemlig med børn i rollen som moralsk depraverede aktører: de onanerende drenge og de for tidligt modne piger fra de socialt lavere lag var i høj grad genstand for lægernes og pædagogernes opmærksomhed. De var det i en grad, så eksempelvis retiraderne på de københavnske kommuneskoler blev indrettet med glastage, så man fra skolens klasseværelser kunne holde sig orienteret om, hvad der foregik.¹⁵⁾

I en sådan situation skabte kvindebevægelsen, filantropiske foreninger og individuelle børnereddere som Peter Sabroe, gradvist en platform, hvor et nyt billede af det seksuelt uskyldige barn så dagens lys i kontrast til seksuelt afsporede voksne. Dette var en vigtig ingrediens i en række af tidens mest spektakulære sager om forholdene på børnehjemmene.¹⁶⁾ I samme åndedrag kom skolelærernes brug af fysisk revselse på anklagebænken. På det nordiske skolemøde i København i 1905 lagde friskolemanden Vilhelm Malling ikke fingrene imellem, da han i slet skjulte vendinger karakteriserede den danske lærer, som en person, der i 'Raahed og Hyklerti... (lod spanskkrøret husere, ncs).. paa bløde Barnelegemer... under Helligheds Maske, altid under det hellige Foregivende, at det jo kun var for at forbedre ...' Selvom Malling ikke sagde det direkte, så hang anklagen om sadisme i luften. Hans udtalelser affødte en time-lang debat og et utal af sider i den pædagogiske presse.¹⁷⁾

Året efter, i juni 1906, afholdt Dansk Kvindesamfund et offentligt møde i Koncertpalæet i København. Den konkrete anledning var et barnemord i Århus, men som mødets indleder Birgitte Berg-Nielsen gjorde det klart, så var det uskyldstabet, nemlig de 'mange Børn, som mellem Aar og Dag bliver voldtaget og faar lov til at Leve ... med et forkrøblet Legeme eller en forkrøblet Sjæl', som var den egentlige anledning. Det blev på mødet oplyst, at omkring 150 mænd hvert år blev dømt for uterlighed over for børn, spændende fra blottelser, uterlige forhold til voldtægt eller forsøg derpå. Tallet var imidlertid langt større, mente kriminalretsassessor Schou, fordi 'Det er ret almindeligt, at Hensynet til det krænkede Barn holder Forældrene tilbage fra at gøre Anmeldelse'.¹⁸⁾

Mødets talere fremmalede et billede af et uciviliseret samfund, hvor mødre af ligegyldighed og sløvhed ikke tog vare på deres døtres moral, og hvor et 'sygt Kønsliv' herskede. Fra mødet blev der fremsendt en resolution til regering og rigsdag med en opfordring til snarest muligt at tage 'under alvorlig Overvejelse, hvilke Foranstaltninger det maatte være nødvendigt at træffe til Værn mod saadanne Forbrydelser'. Resolutionen sluttede med et krav om oprettelse af asyl, hvor sædelighedsforbrydere kunne 'indespærres'.

Mødets retorik var klart i tråd med dets samtid, hvor andre moralske panikker omkring så forskellige emner som seriehæftehelten Nick Carter, biografene og byens udstillingsvinduer optog sindene.¹⁹⁾ 1906 var også det år, hvor legaliseringen af den offentlige prostitution ophævedes, og hvor den såkaldt store sædelighedsag fandt vej til avisernes forsider. Sagen, der omhandlede en række homoseksuelle forhold mellem unge og ældre mænd, blev afsluttet i 1911. I tråd med tidens nye syn på barnet i disse sager, skildredes de 15-17-årige unge mænd i retsmaterialet som forførte

ofre, frem for som aktive deltagere, og sagen bidrog ifølge historikeren Wilhelm von Rosen til at skærpe offentlighedens opmærksomhed omkring drengeprostitutionen.²⁰⁾ Måske var det disse begivenheder, som fik ministeriet til at tillægge uterlighedssagerne særlig opmærksomhed, omend der at dømme efter den kvantitative undersøgelse, skulle gå ca. 35 år, før drengesagerne kom i ministeriets søgelys.

Hvorom alting er, så begyndte embedsmændene i disse år at overveje, hvordan man kunne forhindre genansættelse af lærere, hvor grunden til afskedigelse var for sømmelighed i embedet, mangel på fordragelighed, respektstridighed eller sygelighed. I et cirkulære fra 1909 bad ministeriet således de lokale myndigheder om at medsende 'forhistorien', når afskedigelsessagen indberettedes til ministeriet, 'for at der derom eventuelt kan ske Meddelelse til andre kaldsberettigede Myndigheder'. I forbindelse med en sag, hvor en mentalt forstyrret lærer stod anklaget for at have masturberet foran hele klassen et par år senere, blev spørgsmålet om forebyggelse af genansættelse taget op på ny. Helst så ministeriets konsulent i skolesager, professor N.A. Larsen, at man udsendte et generelt forbud til de lokale skolemyndigheder om at ansætte manden, men det ville 'ligesom gøre for megen Opsigt'. Han nøjedes derfor med at opfordre til, at der i denne slags sager blev sendt en 'fortrolig Meddelelse' til de kaldsberettigede myndigheder, nemlig biskopperne og skoledirektionerne.²¹⁾

Som det fremgik af den kvantitative undersøgelse, gik også de lokale myndigheder forsigtigt til værks og foretrak mindelige og private løsninger både for skolens, børnenes og lærerens og hans families skyld. Lærerens handlemåde forklaredes med en blanding af dårlige nerver, alderdom og begyndende senilitet. Ofret i disse sager var således mere læreren – og ikke mindst hans familie – end det var eleverne i skolen. For så længe sagen ikke kom offentligt frem, var skaden på børnenes 'sjæl' begrænset. Omtale skadede nemlig børnene langt mere end selve handlingen. Disse forklaringer kunne også høres på Dansk Kvindesamfunds møde i 1906 og læses i den juridiske fagpresse.²²⁾

Ministeriets forsigtige holdning kan også været farvet af tidens skepsis over for børns vidneudsagn. Ifølge kriminologen Beth Grothe Nielsen var der ved forrige århundredeskifte en udbredt konsensus om, at børn var utroværdige vidner. De var let påvirkelige, var ude af stand til at skelne fantasi fra virkelighed og var tilbøjelige til at opdigte seksuelle overgreb. Så sent som i 1936 gøres der i den første danske vidnepsykologiske fremstilling eksplicit opmærksom på, at piger i puberteten var særligt usandfærdige, og at man derfor skulle tage deres beskyldninger mod skolelærere med mere end et gran salt.²³⁾

I 1923 kom der imidlertid en ny sag, som fik ministeriets embedsmænd til at beklage, at der ikke fandtes et eksplicit lovgrundlag, hvorpå en lærer dømt for en sædelighedsforbrydelse automatisk blev afskediget uden pension. I disse sager måtte man henholde sig til tjenestemandslovens bestemmelse om afskedigelse som følge af en vanærende handling.²⁴⁾ Problemet fandt en løsning med udsendelsen af det såkaldte berøringscirkulære i juni 1929. Heri blev grænserne for acceptabel læreradfærd trukket op, og det blev slået fast, at enhver form for berøring af eleverne – venlig som uvenlig – var forbudt.

Cirkulærets umiddelbare baggrund var en fordobling af antallet af sager i femåret forinden. Men det lå også klart i forlængelse af en agtpågivenhed, som længe havde været til stede i de ministerielle korridorer, personificeret i konsulenten i skolesager, N.A. Larsen. Selvom agtpågivenheden må siges at være blevet skærpet med udsendelsen af cirkulæret, fandt ministeriet det alligevel endnu ikke på sin plads at omtale cirkulæret offentligt. Skrivelsen 'taalte ikke den store Offentlighed', og man nøjedes derfor med at indlemme den i en revideret udgave af *Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole* i 1930, og ellers udlevere den efter forespørgsel.²⁵⁾

Op igennem 1930'erne tiltog interessen for disciplinærsagerne i skolen, herunder sager, hvor lærere var blevet afskediget for uterlighed. Ministeriet påbegyndte i 1935

at offentliggøre fortegnelser over lærere, som var blevet afskediget af disciplinære grunde, herunder uterlighed. Året efter skrev ministeriets nye departementchef A. Barfoed en artikel om det samme emne, som også omtalte uterlighedssagerne.²⁶⁾ Kendskabet til berøringscirkulærets eksistens kom imidlertid først ud til den brede offentlighed, da *Dansk Seminarieblad* i 1943 trykte et indlæg fra departementchef Barfoed under overskriften 'Nogle aktuelle Bemærkninger til Seminarierne'. Heri bad departementchefen seminarierne om at være behjælpelige med at 'raabe Vagt i Gevær overfor (seminarie)Eleverne', når det drejede sig om berøring af skoleeleverne. Som begrundelse angav han en serie af sørgelige tilfælde, hvor en uforsigtig lærer havde styrtet sig selv og hele sin familie i den sociale afgrund, fordi hans adfærd havde givet anledning til rygtedannelse, især blandt de store skolepiger.

Man maa huske paa, at en Finger op under en Bukselinning, eller ned under en Halslinning, en Haand paa en lille Piges bare Knæ kan være nok til at fælde en Lærer og ødelægge hans Fremtid ...

Departementchefen gav ingen direkte begrundelse for, hvorfor han havde valgt dette tidspunkt til at tage emnet op. Det statistiske materiale peger imidlertid på, at en forklaring kunne være en stigning i antallet af sager. I årene 1940-1943 var der tre, fire sager årligt, hvor der op igennem 1930'erne havde været en række år uden en sag, et enkelt år med tre, og ellers højst en til to stykker. En gennemgang af sagerne fra de tidlige 1940'ere viste endvidere, at flere af dem drejede sig om lærere, som på trods af advarsler var fortsat med at undervise i folkeskolen. Det var sager i stil med den sag, som danner udgangspunkt for denne artikel. Måske skyldtes den offentlige omtale af cirkulæret, at ministeriet var blevet opmærksom på, at de lokale skolemynigheder flere steder havde fortsat den gamle praksis, ofte begrundet i, at det var svært at skaffe en ny lærer, at læreren alligevel stod for at skulle pensioneres, eller at det ville skabe for megen blæst om skolen og skade børnene, hvis sagen kom offentligt frem.²⁷⁾ Måske spillede det også ind, at man i den samme periode fik indberetninger om de to første drengesager, og at problemets omfang således fik tilført nye dimensioner.²⁸⁾

Både i 1929 og igen i 1943 kædede ministeriet stigningen i antallet af uterligheds-sager sammen med, at nye pædagogiske vinde blæste hen over skolen. Det fremgik således af et internt notat, skrevet af departementchef Aagesen i 1929, at:

Den seksuelt betonedede Interesse for Børn, der i ældre Tid ofte gav sig Udslag i, at Læreren bankede Børnene, og derved fik Lejlighed til at foretage forskellige Berøringer... (faar nu, ncs) særligt Afløb i Berøringer og Befamlingen, der slet ikke behøvede at gaa ud over hvad man også kunde gøre i Forældrenes Nærværelse – kæle for Smaabørn og tage dem paa Skødet kan være uden seksuelt Præg – men i en Skole maa der holdes meget skarpt om det af Prof. Larsen fremhævede Princip – ingen Berøringer – venlige eller uvenlige – der ikke er paakrævede ...²⁹⁾

I 1943 gentog den nye departementchef, Barfoed, denne forklaring med nogle lidt andre ord i *Dansk Seminarieblad*:

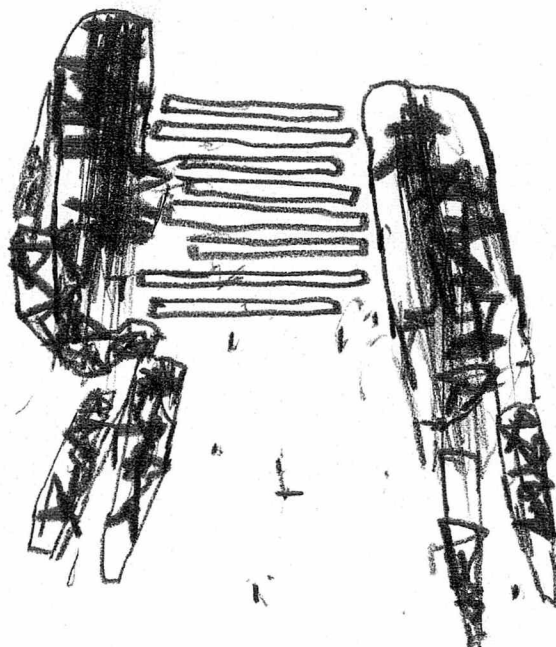
Man maa tænke paa, at den seksuelt betonedede Interesse for Børn, der i tidligere Tid skaffede sig Afløb ved de da almindelige Revselsler, hvor der da baade var Lejlighed til at røre ved Børnene baade her og der, nu maa søge andre Veje, og da ofte slaar over i Kæleriet.³⁰⁾

Spørgsmålet er imidlertid, om der var noget om snakken, eller det blot var et forsøg på at kriminalisere nye og mere barncentrede, reformpædagogiske undervisningsmetoder? Både i 1920'erne og igen i 1940'erne var der sager, hvor lærere blev fri-

kendt, og hvor det af sagen fremgår, at det var deres undervisningspraksis, som havde givet anledning til misforståelser. De havde haft pigerne på skødet, været for 'kammeratlige' mod eleverne – eller havde talt lidt for direkte med dem om forplantningen.³¹⁾ Man kan således fortolke pædofilisagerne som et element i fastlæggelsen af de kropslige grænser for den maskuline lærergerning i en tid, hvor normerne var i skred, fordi de pædagogiske idealer ændrede sig. I et stærkt kønsopdelt univers som skolens, var det tydeligvis provokerende, hvis lærerne brød for meget med den traditionelle, autoritære lærerrolle til fordel for en mere omsorgsfuld og feminin. Men uterlighedssagerne tjente tydeligvis også en mere almen disciplineringsfunktion over for lærere, som lokalsamfundet tit af religiøse eller personlige årsager havde forset sig på. I disse sager handlede det ikke om misforståelser, men om, at uterlighedsanklagen indgik i en serie af andre klagepunkter.³²⁾

Hvorom alting er, er det fristende at konkludere, at den implicite ligestilling af reformpædagogen med en potentiel pædofil var hævd fra den generation, som før 1. Verdenskrig havde måttet høre sig selv skildret som spanskkrøssvingende sadister. Denne holdning harmonerede også med 1930'ernes generelle kommunist- og psykopatforskrækkelse, som igen var affødt af tidens interesse for befolkningskvaliteten, arv og degeneration.³³⁾ Men uanset, at sagerne ikke direkte kan dokumentere en sådan sammenhæng, vidner de om, at nye pædagogiske metoder også affødte nye lærerroller og et andet lærer-kropssprog. I et stærkt kønsdelt univers som skolens, måtte det virke provokerende, hvis mandlige lærere valgte en mere omsorgsfuld og personlig undervisningsstil, som hidtil havde været forbundet med det kvindelige lærerideal.

Departementchef Barfoeds indlæg i *Dansk Seminarieblad* blev bakket op af Danmarks Lærerforening, der ved flere lejligheder manede lærerne til forsigtighed og til at 'passe på deres Vaner'.³⁴⁾ Seminarierne tog sagen op, og de kommende lærere blev belært om at holde fingrene fra pigerne. Offensiven kulminerede i de følgende år, dels med et indlæg i bogen *Praktik. Haandbog for unge Lærere*, skrevet af den medarbejder i Undervisningsministeriet, som tog sig af disse sager, dels med udsendel-

sen af en ny udgave af departementchef Barfoeds *Håndbog i lovgivningen om den danske folkeskole fra 1950*. Begge steder blev det gjort helt klart, at lærere som gjorde sig skyldige i 'utilbørlig Optræden overfor Børnene paa det seksuelle Område' ville blive meldt til politiet.

Det var en oplysningskampagne, som stod i skærende kontrast til hemmelighedskræmmeriet tyve år forinden. Som vi skal se nedenfor, blev det indledningen til en periode, hvor ministeriet ikke rystede på hånden i sager, der handlede om uterlighed i skolen.³⁵⁾

Stålfasthed – og overbærenhed 1943-1970

Som det fremgik af den kvantitative undersøgelse, efterfølges perioden fra 1900 til 1943, hvor problemet synliggøres og italesættes, af to perioder. Den første fra 1943 til 1960 var præget af en hård praksis i sager, hvor en lærer stod anklaget for at have forbrudt sig mod sine elever. Det var også i disse tyve år, at drengesagerne kom i ministeriets søgelys. Min undersøgelse afsluttes af tiden 1960 til 1970, hvor ministeriets holdning var mere sammensat. I ministeriet førtes en intern debat om, hvem der skulle optages på den sorte liste og om, hvad der skulle til for at blive slettet. Samtidig steg antallet af sager markant, og især blev der flere såkaldt skolepige-forelskelser.

Hvor den pædagogiske litteratur hidtil er helt støvsuget for artikler, som vedrørte dette emne, begyndte spørgsmålet nu at blive genstand for offentlig interesse. Interessen udsprang i første omgang af noget, som lignede en forøgelse i antallet af seksualforbrydelser mod børn i årene under og lige efter 2. Verdenskrig.³⁶⁾ En gruppe progressive pædagoger og lærere i kredsen omkring de Frie Børnehaver og Socialpædagogisk Forening, som havde læst Freud og Reich, argumenterede for, at stigningen var udtryk for en forøget opmærksomhed omkring problemet. En opmærksomhed, de fandt positiv, men også bekymrende. De frygtede nemlig, at den megen opmærksomhed både blandt forældrene og i medierne kunne føre til seksualforskrækkelse og i sidste ende mere skade end gavne børnene. Det farligste for barnet var ikke selve handlingen – og jo yngre, jo mindre skadelig – men alt det postyr, som den afstedkom. I stedet for strengere straffe skulle forbyrderne tilbydes terapi. Der skulle endvidere lægges langt mere vægt på det forebyggende, gennem seksualundervisning indført i skolerne og bedre oplysning til forældrene, således at disse blev bedre til at tale med børnene om seksuelle emner, og eventuelt også magtede at vise sig for dem uden tøj på.³⁷⁾

Midt i 1950'erne overdøvedes dette synspunkt af interessen for seksuelt misbrug af drenge. Interessen var ikke helt så ny, som man måske skulle tro. Dansk Kvindesamfund havde i årevis agiteret for en stramning af lovgivningen vedrørende sædelighedsforbrydelser, og herunder også lobbyet for, at der blev fastsat en seksual lavalder for drenge. For, som Dansk Kvindesamfund skrev i en henvendelse til Justitsministeriet omkring 1916:

Ganske vist betyder den omtalte Handling vel som Regel i Øjeblikket en større sjælelig og navnlig legemlig Overlast over for Pigebørn end over for Drengbørn. Men det er dog utvivlsomt, at den i ligesaa høj Grad over for Drenge kan være Indledningen til en Depravation, som kan være ødelæggende for Livet.

I første omgang foreslog man at hæve den seksuelle lavalder fra 12 til 14 år, men hilste det i sidste ende velkomment, da lovgiverne selv i 1925 foreslog 15 år.³⁸⁾ I løbet af 1940'erne dukkede drengesagerne op i folkeskolen, for – som nævnt indledningsvis – at tage et voldsomt opsving i 1950'erne. Hvorvidt dette i sig selv ansporede til en fornyet debat om drengene – eller det var den anden vej rundt, at debatten var årsag til stigningen, må være usagt. Men debat var der. Den konkrete anledning var udgivelsen af prostitutionsbetænkningen fra 1955, som i sidste øjeblik havde fået tilføjet et afsnit om drengeprostitution. Drivkraften bag dette arbejde var politiinspek-

tør Jens Jersild, som ifølge *Ordbog over det danske sprog* i 1964 almengjorde begrebet pædofili om 'børneelskere', dog kun i betydningen homoseksuelle mænds forhold til mindreårige drenge.³⁹⁾ Jersild havde i begyndelsen af 1950'erne indsamlet et stort materiale og fået oparbejdet en opmærksomhed hos Københavns politi omkring fænomenet. Et konkret udslag heraf var 'Prostitutionsaffæren', hvor Københavns politi i 1955 påbegyndte en optrevling af den homoseksuelle subkultur i København. I det næste års tid blev i alt 297 mænd dømt for kønslig omgang med en person under 15 eller 18 år.⁴⁰⁾

Det var således ikke overraskende, at drengeprostitution var hovedemnet på Børnesagens årsmøde i 1956. Her gjorde Jersild og stud. theol. Erling Lund, som på privat basis havde udført opsøgende arbejde blandt københavnske trækkerdreng, rede for deres undersøgelser, og en række talere bakkede op om deres opfattelse, at drengeprostitutionen udgjorde et af tidens største sociale problemer, fordi den medførte anden form for kriminalitet og 'forkvaklede hele deres sjæleliv'. Som forklaring angav man, at de unges ønske om at få del i den nye ungdomskultur med dens dans, plader, tøj, knallerter og kaffebarer fik dem til at se sig om efter nogle hurtige og let tjente penge bl.a. fra turisterne, som besøgte København i sommermånederne. Som en ung mand, Lund havde mødt på sine natlige vandringer, havde forklaret, kendte enhver Vesterbrodreng vejen til Rådhuspladsen. Turen blev så meget lettere af, at politiet vendte det blinde øje til, hvad de ikke gjorde, hvis man begik et 'bræk'. Mødets deltagere synes også stort set enige om, at drengene kendte til homoseksuelle forhold, før de kom ind under børneforsorgen. En enkelt taler fandt det på sin plads at gøre opmærksom på, at forsorgen ikke havde plads til homoseksuelle medarbejdere. 'Vi må sige til dem, her har I ikke noget at gøre, her hører I ikke hjemme.'⁴¹⁾

Også Københavns skolevæsen følte sig kaldet til at tage emnet op. I 1957 udgav skolevæsenet Jens Jersilds *Barnet og det homoseksuelle problem*, som også Erling Lund bidrog til. Pjecens erklærede formål var, at 'børnene kommer til at tænke, tale og handle heteroseksuelt'. Forældrene blev opfordret til at holde et vågent øje med deres sønner, for ingen kunne vide sig sikker på, 'at ikke et nærtstående menneske kan vise sig at høre til de seksuelt afvigende grupper', som der stod på pjecens bagside. Et karakteristisk træk ved den homoseksuelle seksualitet var nemlig dens ekspansionstrang og lyst til at propagandere og missionere, hvilket havde bragt mangen en uskyldig dreng til fald – herunder en del drenge, som havde mødt deres forfører gennem ungdomsforeninger eller spejderbevægelsen.⁴²⁾ Teksten var farvet af en slags repressiv tolerance. Gentagne gange slås det fast, at voksne homoseksuelle mænd var mennesker i egen ret, men at homoseksuelle havde et mere ulykkeligt liv end andre og ikke mindst en højere kriminalitet.

Det ligger uden for denne artikels rammer at redegøre for, hvorfor der udviklede sig en sådan interesse for drengeprostitution i 1950'ernes Danmark. En interesse, som bl.a. kan forbindes med udviklingen inden for retspsykiatrien og sexologien i perioden. På overfladen er der dog tankevækkende paralleller til forholdene i USA, hvor chefen for forbundspolitiet, J. Edgar Hoover, ved flere lejligheder advarede amerikanerne mod de indre fjender: psykopaten, den homoseksuelle og kommunisten, som på forskellig vis lå på lur efter det borgerlige samfund, dets normer og heteroseksuelle familieliv. Den amerikanske historiker Estelle B. Freedman har tolket denne interesse som en genvej til en redisciplinering af den amerikanske maskulinitet i reaktion på 2. Verdenskrigs aggressivitet og vold.⁴³⁾

Hvis 1950'erne stod i redisciplineringens tegn, så det umiddelbart ud til at fortsætte op igennem 1960'erne. Sagstallet steg markant, men debatten i de ministerielle korridorer handlede ikke om årsagerne hertil, men om sagernes alvor og konsekvenser for læreren. Efter flere tilløb blev de første lærere, som havde udstået deres straf for seksuelle forbrydelser, slettet fra den sorte liste i 1969. I begge tilfælde vurderedes

det i ministeriet, at der var tale om forseelser af 'mindre alvorlig art', omend det erkendtes, at der var tale om brud på gængs praksis, som var ikke at åbne for genansættelser.⁴⁴⁾ Den nye praksis var muligvis affødt af en generel uvilje mod sorte lister i det hele taget. I en sag fra 1964⁴⁵⁾ hentydes til en sådan uvilje, og i flere tilfælde forsøgte politikere som Bodil Koch, Knud Bauer og Jens Otto Krag at lægge et ord ind for lærerne. 'Hvor hårdt han end har forbrudt sig, er han dog et menneske', skrev eksempelvis Bodil Koch i et brev til støtte for en lærer, der i 1967 var idømt 60 dages fængsel for blufærdighedskrænkelser mod to piger. I denne sag var ministeriet dog ubønhørligt, men henviste til, at manden kunne søge ansættelse i det private skolevæsen.⁴⁶⁾

Man kan fortolke ministeriets nye praksis som et direkte udtryk for tidens seksuelle frigørelse, men man kan også vælge at se den som et indirekte udtryk herfor, som en reaktion på, at de sorte lister var kommet i modvind, fordi tiden var blevet mere liberal. Det affødte internt i ministeriet et behov for en nærmere drøftelse af, hvem der reelt var til 'fare' for skolen og børnene. I 1964 optog man mod gældende praksis en sindssyg lærer på listen, anklaget, men ikke dømt for blufærdighedskrænkelser i biologitimen.⁴⁷⁾ Året efter afviste man at optage en børneforsorgsmedhjælper på listen med den begrundelse, at 'hvis alle personer dømt efter kap. 24 skulle på listen, ville det nok blive for broget en forsamling. Kun lærere eller personer med læreruddannelse bør optages'.⁴⁸⁾ I tråd hermed lå overvejelser fra 1968, fremkaldt af fornyet skepsis omkring sortlistesystemet, om ikke at optage 'lærere, der var straffede for *andet* end kap. 24-forhold u. forudsætning af, at der ikke var tale om alvorligere forhold, f.eks. ikke over 1 års fængsel, og at der var tale om forhold uden forbind. med lærergerningen el. skolen'. Ifølge den sagsbehandlende fuldmægtigs opfattelse ville det gøre listen langt mere effektiv ud fra et retssikkerhedssynspunkt, frem for som det p.t. var tilfældet, hvor man i praksis optog enhver straffet lærer.⁴⁹⁾

Debatten om sortlistepraksisen kunne endvidere tænkes at afspejle, at sagerne oplevedes som mindre alvorlige. Med baggrund i den statistiske undersøgelse kan man som sagt konstatere, at de yngste skoleelever var på vej ud af billedet. Blandt de tretten sager, som involverede en lærer og en mindre gruppe piger og ikke hele klassen, var der fem sager med kun én elev. Fire ud af disse fem piger var over 12 år gamle. Hertil kom et tilfælde, hvor en lærer blev anklaget og dømt for et forhold til tre store piger, og en anden sag med en lærer og et ukendt antal piger i alderen 14-17 år. Det var mere end en fordobling i forhold til årtierne forinden. Det ligner mere end en tanke, at den ene af de lærere, som i 1969 blev slettet af den sorte liste, var dømt for at have befølt en 14-årig kvindelig elev.⁵⁰⁾ Det kunne måske pege i retning af, at denne slags forhold ikke vurderedes som helt så alvorlige.

Lærere, som havde haft homoseksuelle forhold til drenge, og som søgte om at blive slettet af listen, blev derimod kategorisk afvist.⁵¹⁾ Det skal dog bemærkes, at den anden lærer, som i 1969 blev slettet af listen, var dømt for et homoseksuelt forhold. Efter ministeriets opfattelse var dommens præmisser usikre, og dommen 'ret hård'. Om ministeriet også lod sig overbevise af lærerens udsagn om, at kendelsen hovedsageligt hvilede på et 'udsagn afgivet af et barn', og at den derfor ikke gav noget troværdigt billede af hans karakter, slet ikke i en tid, hvor de 'seneste kriminologiske undersøgelser underbygger den efterhånden fremherskende teori om børns ret udstrakte upålidelighed som vidner', skal i denne sammenhæng være usagt.⁵²⁾ Men at læreren her slog på gammelkendte strenge, som det er fremgået ovenfor, er der ingen tvivl om.

Brud og ambivalens

Undervisningsministeriets håndtering af klager vedrørende lærernes utugtige optræden over for eleverne for årene 1900-1970 kan således inddeles i tre adskilte perioder:

En usikker tid, hvor problemet synliggøres og bliver et offentligt anliggende, og en behandlingspraksis opbygges i Undervisningsministeriet. Det er tiden fra 1900 til 1943 med de mindelige løsninger, de få fængselsstraffe, de mange år uden sager og det næsten totale fravær af drengesager.

En stålsat tid, hvor særligt drengene kommer inden for synsfeltet, og hvor fængselsstraf og sortlistning afløste de private løsninger. Det er tiden fra 1943 til 1960.

Endelig *en sammensat tid* i 1960'erne, hvor sagsantallet på den ene side udviste en dramatisk stigning. På den anden side var håndteringen af sagerne præget af et ønske om resocialisering. Det gjorde det ved periodens slutning muligt for enkelte dømte lærere at vende tilbage til folkeskolen. Det var også i disse år, at der blev flere sager, hvor en lærer og en kvindelig elev stod i forhold til hinanden, hvorimod antallet af drengesager igen blev formindsket i forhold til perioden forinden.

I sin ovenfor nævnte artikel om psykopatproblemet i amerikansk historie hævder Estelle B. Freedman⁵⁹, at når mænds forhold til børn blev vigtigt op igennem det 20. århundrede, skyldes det, at det 19. århundrede havde søgt at fastholde en seksualmoral ved at henvise til kvindens renhed og uskyld. Kvindernes ligestilling, sekulariseringen og freudianismen underminerede dette projekt, og barnet indtog – omend tvetydigt – pladsen. For også barnet havde med Freud fået tildelt sin egen seksualitet, hvilket gjorde det vanskeligt helt at opretholde billedet af barnet som seksuelt uskyldsrent. I denne proces udgrænsedes henholdsvis den homoseksuelle og den pædofile. Til gengæld blev der mere plads til det seksuelle inden for heteroseksuelle rammer, f.eks. seksualundervisning og førægteskabelige forhold. Hendes konklusioner synes umiddelbart også at have en forklaringsværdi i forhold til min undersøgelse

af uterlighedssagerne i skolen. Ligesom tolerancen over for heteroseksuelle forhold blev større ude i samfundet, synes det i skoleregi også at have været sådan, at homoseksuelle forhold mellem lærere og elever vurderedes som mere problematiske end forhold mellem lærere og piger. Jo ældre pigerne var, jo mindre synes sagens alvor at have været.

Uterlighedssagerne i Undervisningsministeriets arkiv vidner således om en række brud i synsmåder og handleformer i perioden 1900-1970. De er imidlertid også præget af tre gennemgående ambivalenser. En ambivalens, som kom til udtryk i synet på barnets uskyld og i forlængelse heraf på barnets seksualitet. En ambivalens overfor, om sagerne burde anmeldes eller ej. Og endelig rummer materialet en ambivalens over for den maskuline lærerrolle i en tid, hvor de pædagogiske idealer forandrede sig.

Allerede fra de tidligste sager findes et ønske om at beskytte børnene.⁵⁴⁾ Ligesom man ikke skulle skræmme børnene yderligere, skulle man heller ikke stimulere deres snak eller fantasi.⁵⁵⁾ Følgende begrundelse for ikke at indlede en politi- og eventuel retssag gik igen i mange sager:

Det vil ikke kunne undgaaes, at en Rettergang med Afhøring o.s.v. vil indvirke uheldigt paa Børnenes Sind og gennem længere Tid holde den sørgelige Sag levende i deres Tanker og dermed forstyrre Skolens Arbejdsro ...⁵⁶⁾

I takt med at ministeriet stod stejlere på, at der burde gribes ind, tog hensynet til børnene en ny drejning. De burde beskyttes mod al den virak, som fulgte med en politianmeldelse. Og i 1945 udsendtes i samarbejde med Justits- og Socialministeriet meddelelse til skolemyndighederne om at begrænse antallet af afhøringer i sager, hvor børn var indblandet.⁵⁷⁾ Flere sager fra årene efter beretter således om en ny retspraksis med lukkede døre, eller om at pigen var blevet ført ud af retten, da læreren skulle afhøres.⁵⁸⁾

Ønsket om at beskytte børnene var derimod ikke ledsaget af en fast forankret tro på, at børnene altid var uskyldige. Hvorvidt den fremspirende børnepsykologi og dens indkredsning af den barnlige seksualitet bidrog til denne skepsis, må for nuværende være usagt. Elevernes medskyldighed blev tit bragt på bane, men det fik sjældent betydning for sagsudfaldet. Som det fremgik af den kvantitative analyse, var skolesystemets gennemgående handlemåde at skille sig af med læreren, uanset om der var noget om anklagerne eller ej. Pigerne karakteriseredes således som frække og fantasifulde og i et enkelt tilfælde optaget af erotiske lege. Deres historier var det rene opspind – eller læreren mente at vide, at han og pigen var gensidigt forelskede. Hvad pigen også indrømmede i retten. Lærere, som havde haft forhold til drenge, fortalte om frivillige og gensidige forhold, hvilket drengene også indimellem bekræftede.⁵⁹⁾

Hvis tvivlen, om en sag burde anmeldes eller ej, gradvist forsvandt ud af skolekredse, trivedes den til gengæld hele perioden igennem blandt forældrene. Forestillingen om, at der 'ingen skade var sket' og at skaden kun blev forstørret gennem en anmeldelse, var udbredt. Eller som det blev udtrykt af en far i forbindelse med en sag vedrørende en landsbyskolelærer, som havde befølt otte store skolepiger i 1908:

Han fandt i og for sig, at det var hans Pligt at forhindre det; men han vilde ikke være den, der enten gik til (læreren ncs) eller til dennes Foresatte; og naar der Mand og Mand imellem blev talt derom, var der ingen, der havde Lyst til at tage Affære, og han saavel som de andre slog sig til Ro med, at der ingen egentlig Skade skete, selv om han naturligvis maatte finde det uheldigt for Barnet, at det blev berørt af (læreren ncs) paa en saadan Maade at Barnet tænkte derover og talte derom.⁶⁰⁾

Det er tydeligt, at disse forældre var oppe imod et nyt billede af, hvordan ansvarlige forældre, særligt mødre, burde agere i sager, der vedrørte deres børn og deres seksualitet. Fra Dansk Kvindesamfunds moralske udfald imod mødrenes sløvhed, ligestyldighed og tidens syge driftsliv og beklagelser over, at arbejderklassens kvinder ikke havde tid 'til at værne sine Børn'⁶¹⁾, til de kulturkritiske pædagoger i årene lige efter 2. Verdenskrig og Jens Jersilds skrækkampagne om trækkerdrengene gik der en lige linie: Det var uansvarligt at fylde børn med løgn og med historier om storken; børn havde krav på at få ren besked og på at have mentalhygiejnisk sunde forældre, der kunne foregå dem med et godt og naturligt eksempel. Den mor, som i 1946 forklarede til politirapporten, at hun ikke havde ønsket at drøfte datterens anklager mod læreren for at 'have været fræk' med hende, og at hun kun 'i Tide henleder deres (hendes døtres, ncs) Opmærksomhed paa, at der vil komme Blødning, som de maa betragte som en Naturlighed, og anden seksuel Oplysning anser hun for unødigt paa nuværende Tidspunkt'⁶²⁾, var fjernet fra idealet.

Sagerne rummer endelig en underliggende usikkerhed over for mandlige læreres forhold til børn i en tid, hvor de pædagogiske idealer ændrede sig. Den vedholdende kriminalisering af en barncentreret pædagogik gennem en sammenstilling med pædoфиli, som afløste den ældre parallel mellem sadisme og prygl, vidner herom. Tager man alle tvivls- og frifindelsessagerne under ét, kan man endvidere konstatere, at der var flere eksempler på, at lærere, som ønskede at bryde med den klassiske autoritære lærerrolle, blev misforståede og følgelig fik en sag på halsen. Men der var væsentligt flere, hvor uterlighedsanklagen var dråben, der fik bægeret til at flyde over i lokalsamfund, der af religiøse eller personlige årsager ønskede læreren fjernet. I begge tilfælde trak uterlighedssagerne normerne op for den maskuline lærerrolle. Over tid flyttede normerne sig, således at der blev en stadig større kropslig frihed for den mandlige lærer, især hvis han var heteroseksuel.⁶³⁾

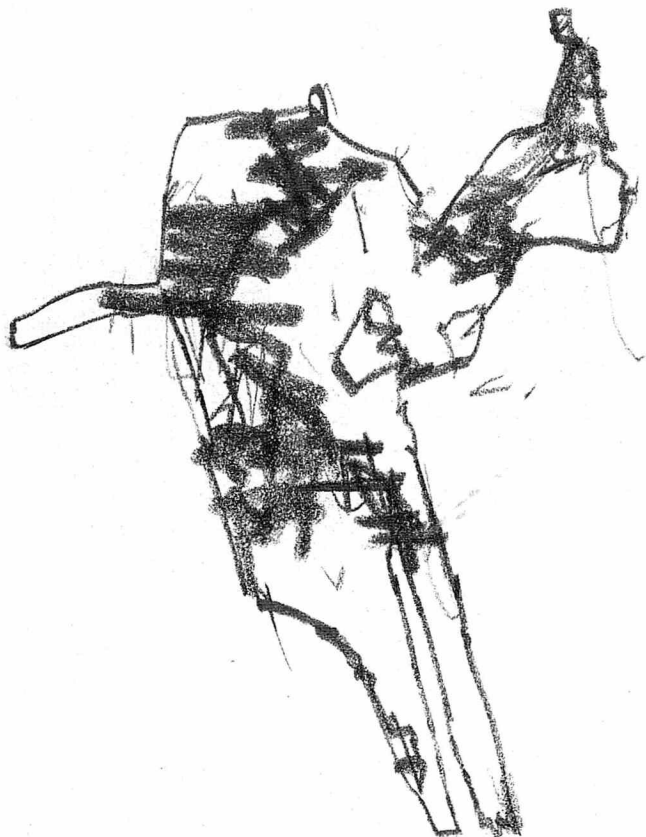
Konklusion

Under indtryk af kampagner imod sædelighedsforbrydelser mod børn, ført af Dansk Kvindesamfund og børnesagens frontkæmpere, blev uterlighedssagerne i folkeskolen genstand for opmærksomhed i årene efter århundredeskiftet. En særlig sagsbehandlingspraksis så gradvist dagens lys i Undervisningsministeriet, kulminerende med udsendelsen af berøringscirkulæret i 1929. Den efterfølgende oprettelse af et sortlistekartotek i 1938 i forening med den offentlige omtale af berøringscirkulæret i årene mellem 1943 og 1950 var signaler til omverdenen om, at dette emne lå ministeriet stærkt på sinde. Sortlistepraksisen holdt sig perioden ud, men var præget af de skiftende tider: De homoseksuelt forskrækkede 1950'ere i kontrast til de mere liberale 1960'ere.

Analysen afslørede, at perioden fra 1900 til 1970 kan opvise en række brud i holdningen til og håndteringen af uterlighedssagerne. Perioden fra 1900 til 1943 kan således karakteriseres som en tid, hvor problemet synliggøres. Fra 1943 til 1960 blev uterlighedssagerne definitivt et offentligt anliggende, og især drengesagerne optog sindene. 1960'erne kan bedst karakteriseres som en sammensat tid, hvor den nye-tableerede hårde praksis udfordredes af tidens løsere seksualmoral. Igennem alle årene eksisterede tre gennemgående ambivalenser; over for barnet og dets seksualitet, over for om sagen burde anmeldes eller ej – og over for den maskuline lærerrolle i en tid, hvor de pædagogiske idealer forandrede sig.

Det materiale, som ligger til grund for denne undersøgelse, har sit ophav i Kultur- og fra 1915 Undervisningsministeriet. Det rummer stort set ingen henvisninger til verden uden for skolen, eksempelvis til den retslige, psykiatriske, sexologiske eller psykologiske debat i perioden. Det er derfor ikke helt enkelt at afgøre, hvad der – ud over administrative forhold – har motiveret ministeriet. Jeg mener dog, at der er tydelige forbindelser mellem 1920'ernes og 1930'ernes befolkningspolitiske bekymring og

psykopatangst og interessen for de pædofile. 1950'ernes værn om den heteroseksuelle normalitet og den borgerlige kernefamilie kan efter min opfattelse forklare den voldsomme interesse for drengesagerne. Det synes også oplagt at se 1960'ernes sammensathed som et udtryk for, at tidens løsere seksualmoral indvirkede på lærernes forhold til deres elever og på ministeriets syn på uterlighedssagerne.

Noter:

1. Undervisningsministeriet, 1. Dept. 1. Kontor, 2677/1942. Understregninger i teksterne.
2. Barfoed, 1950, s. 368.
3. Ordet pædofili eller pædofil er først registreret i Ordbog over det danske sprog i 1964. Tidligere har været anvendt uterlig, uterlighed og usædelighed. Det sidste kunne dog også dække over anden umoralsk adfærd, som alkoholisme, kortspil eller uorden i pengesager. Jeg bruger i det følgende begrebet uterlighed alternerende med pædofili.
4. Følgende journaler har været benyttet: Kirke- og Undervisningsministeriets 2. Kontor (indtil 1915), Undervisningsministeriets 1. Departement, 1. Kontor (indtil 1958), 4. Kontor (1959-1963) og 1. Afdeling 1. Kontor (indtil 1970). Endvidere journalsag 1. Departement, 1. Kontor 717/1926, som rummer en fortegnelse over §8-sagerne med journalnummer indtil 1926. Lønningslovens §8, indført i 1908, gjorde det muligt for de lokale skolemyndigheder at afskedige en lærer uden pension, hvis det skønnedes, at lærerens forhold til børn eller lokalbefolkning var af en sådan karakter, at undervisningen led alvorlig skade. Indtil 1933 var der igen appelmulighed, og paragraffen vakte stor harme i lærerkredse. Se Rimmen Nielsen, 1997.
5. Det gælder bl.a. en sag omtalt i Kultusministeriets (KM) skrivelse 28.5.1904, journalnr. AF 1472, 1904. Jvf. Henrik Lehman: Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole, 1917, s. 366. Først i 1907 får disse sager en særlig omtale i journalen. For en fransk undersøgelse af forholdene i 1800-tallets skole, se Caron, 1999.
6. Straffelovrådets betænkning, 1975, s. 9.
7. Justitsministeriets Cirkulære nr. 158 af 16.7.1938.

8. Undervisningsministeriet (UM), 1. Dpt., 1. Kt. Kopibogen, 1938, brev 20307, 31.10.1938. I forbindelse med de konkrete sager udsendtes en cirkulæreskrivelse til samtlige skoledirektioner om, at vedkommende lærer var opført på listen. (1. Dpt. 1. Kt. 585/1940). Det var dog ikke et vandtæt system. For det første blev meddelelserne, uvist af hvilken årsag, ikke sendt til kommunalbestyrelserne uden for København, som ellers var den ansættende myndighed i købstæderne (1. Dpt. 1. Kt. 2500/1940, 1360/1949). For det andet var lærere ansat i de private skoler ikke omfattet af indberetningspligten. Og for det tredje var der flere lærere, som af tilfældige årsager aldrig var blevet opført på listen, og for det fjerde kunne en lærer tage navneforandring (1. Afd. 2. Kt. 46-02-04/1970, 46-04-02/1965, 46-02-08/1965). I maj 1971 oplyses det i en sag, at 'meddelelse om optagelse (på den sorte liste, ncs) rent faktisk ikke udsendes for tiden'. (1. Afd. 2. Kt. 46-02-05/1970, notat af 13.5.1971, Sv. O. Bruun).
9. Uterlighedsanklagen, som gik på, at lærerinden skulle have stået i forhold til nogle drenge, som hun tidligere havde haft i skolen, var et rygte, som kom frem i forbindelse med en injuriersag – og som ikke kunne bevises. I henhold til tjenestemandslovens §33 blev hun afskediget med ventepenge pga. uoverensstemmelser med forældregruppen. Undervisningsministeriet, 1. Dpt., 1. Kt. 1857/1941.
10. Jvfr. Undervisningsministeriet, 1. Dept., 1. Kt., 1681/1951, internt notat af 8.12.1958. Se også sag nr. 1534/1950.
11. Smart, 1999 og Taylor, 1985.
12. Rasch, 1989 og Giersing, 1884, s. 34, understregning i teksten.
13. Oosterhuis, 2000, s. 34.
14. Taylor 1985 og Betænkning for Tilstedeværelsen af Smittefarlighed, 1908.
15. Smart, 1999 og de Coninck-Smith, 1986.
16. Lützen 1998, s. 363-190, Løkke, 1990 og de Coninck-Smith, 2002.
17. de Coninck-Smith, 2000 citat s. 83.
18. Kvinden og Samfundet, 1906, s. 109.
19. Søland 2000, s. 27-31 og de Coninck-Smith, 2002.
20. von Rosen, 1993 s. 720 og s. 747-749.
21. KM. 2 Kt. AN 2580/1911.
22. Kvinden og Samfundet, 1906, s. 117, Ugeskrift for Retsvæsen, 1907, s. 113-115, Juristen 1927. S. 172, se også journalsag Kultusministeriet, 1. Dpt. 2. Kt. AL 1556/1909, hvor overlæge Helweg fra Middelfart Sindspsygeanstalt skrev vedr. en lærer, anklaget for 'utilbørligt Forhold til et eller flere af Skolens Pigebørn', at 'Det er indenfor Psykiatrien et særdeles velkendt og af alle fastslaaet Symptom i den begyndende senile Demens, og tilmed særlig i Tilfælde, hvor den øvrige aandelige Svækkelse endnu ikke er synderligt fremtrædende og derfor i de færreste Tilfælde bliver erkendt af Lægefolk, at der optræder en ganske sygeligt forøget Sexualitet, hyppigt førende til Perversiteter...' 16.6.1909. Se også journalsag KM., 1. Dpt. 1. Kt., AM 1083, 1910 og UM 1. Dpt. 1. Kt. 937/1943.
23. Grothe Nielsen, 1992, s. 40. Se også Goldman, 1984 og Juristen, 1927, s. 171-173.
24. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 116/1923.
25. UM, 1. Dpt., 1. Kt. 2289/1934. Cirkulæret blev ophævet i 1987.
26. Offentliggørelsen skete i Meddelelser om Folkeskolen, Seminarierne m.m. Se også Barfoed 1936.
27. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 399/1940, 1594/1940, 2677/1942, 937/1943.
28. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 585/1940 og 1951/1954 – oprindeligt en sag fra 1941.
29. Notat af 2.6.1929, journalsag 817/1929, tilaktet UM, 1. Dpt. 1. Kt. 2289/1934.
30. Dansk Seminarieblad, Nr. 1, April 1943, s. 2.
31. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 817/1929, 801/1949 og 1400/1949.
32. KM. 2. Kt. 1875/1911, UM. 1. Dpt. 1. Kt. 1163/1926, 1857/1941, 1506/1942, 288/1942, 937/1943.
33. Koch, 1996, s. 62-63 og Christensen, 1998, s. 240-244. Jvf. også nedsættelsen af den såkaldte Psykopatkommission i 1930 med det formål at drøfte etableringen af særanstalter for psykopater. Psykopaten defineredes heri som en person med 'en følelsesmæssig abnorm Indstilling', hvilket bl.a. kunne få vedkommende til at begå 'seksuelle Perversioner, saasom seksuelle Handlinger mod Børn ...' s. 5 og s. 7.
34. Citat fra Folkeskolen, nr. 33, 1944, s. 621. Se også Folkeskolen nr. 9, 1944, s. 168 og 5, 1945.
35. Engelbret-Pedersen, 1946, citat s. 363-364. Barfoed 1950 s. 398-399. Se også journalsag UM 1. afd. 1. kt. 46-02-06/1967, hvor en lærer beretter om, hvordan han på seminarierne havde fået at vide, at han ikke måtte berøre eleverne.
36. Samtidens opgørelser var ikke enige om, der var tale om stigning eller stabilitet i forhold til niveauet før 2. Verdenskrig. Forskellen beroede bl.a. på, om man så på hele landet, på forholdene i København, og hvilke kategorier som blev anvendt. En landsopgørelse bragt i Kvinden og Samfundet, 1953, s. 152-153 viste således næsten en fordobling i antallet af tilfælde af utugt med børn under 15 år i perioden 1945-1949, hvorefter tallet begyndte at falde. Omvendt fastholdt politiinspektør A. Haslund under en rundbordssamtale, at tallet i København i en 'længere årrække' havde ligget på et nogenlunde konstant niveau. Børnesagens Tidende, 1953, s. 427.
37. Børnesagens Tidende, 1956, s. 305. Om den reformpædagogiske bevægelse, se Nørgaard, 1977.
38. Udateret notat ca. 1916, Udvalget vedr. Sædelighedsforbrydelser, sag 1a. Se også Maskinskrevet notat, 1925 – Kommentarer til Forslaget til alm. Borgerlig Straffelov, fremsat 2.12.1924. Dansk Kvindesamfunds arkiv. Kvindehistorisk Samling, Aarhus.
39. Året efter kunne man se ordet brugt om seksuelle relationer til børn generelt. Ordbog over det danske sprog, s. 405. Pædofilbegrebet omtales også i Salmonsens Leksikon i 1925, men ordet har som nævnt tidligere ikke været alment brugt førhen.
40. von Rosen 1999, s. 16. Resultatet af udvalgets arbejde og debatten om drengeprostitutionen blev den såkaldte grimme lov, som hævede aldersgrænsen for homoseksuelle prostitutionsforhold fra 18 til 21 år i 1961. Bestemmelsen blev ophævet fire år senere. Straffelovrådets udtalelse om... 1975, s. 11.
41. Børnesagens Tidende, 1956, s. 314 og 316.
42. Jersild, 1957, s. 26 og 49. Det omtales en passant,

- at 'anerkendte korps og ungdomsforeninger' havde etableret et fælles 'listenævn', som førte et 'sortliste-kartotek'. s. 69.
43. Freedman, 1987.
44. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-06/1967 og 46-02-04/1969.
45. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-05/1964.
46. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-06/1967.
47. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-05/1964.
48. UM. 1. afd. 1. kt. 46-04-01/1965.
49. UM. 1. afd. 1. kt. 46-09-11-01/1970.
50. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-11/69.
51. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-02/1970.
52. UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-04/1969.
53. Freedman, 1987, s. 105.
54. KM. 2. Kt. 121/1910.
55. KM. 2. Kt. AN 2580/1911.
56. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 937/1943.
57. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 1997/1941. Pga. krigen blev meddelelsen udsendt i 1945.
58. UM. 1. dpt. 1. kt. 1720/1957 og 1. afd. 1. kt. 46-02-11/1968.
59. Se eksempelvis KM. AM 1083/1910, 1618/1912 UM 1. dept. 4. kt. 28 A-5/1961, 42 E-1/1962, 42-N/1963, 1. afd. 1. kt. 42-02-23/1968, 46-02-11/1968, 46-02-01/1968, 1. dpt. 1. kt. 585/1940, 937/1943, 184/1956, 1462/1958, 755/1951, 1806/1957, 585/1940.
60. KM. 2. Kt. AM 1083, 1910, se også UM. 1. afd. 1. kt. 46-02-03/1968 og UM, 1. dpt. 1. kt. 1841/1956.
61. Kvinden og Samfundet, 1924, s. 71.
62. UM. 1. Dpt. 1. Kt. 1400/1946 tilkøbt 801/1949.
63. Om disciplineringen af de kvindelige lærere se Rimmen Nielsen, 1997.
- godt; men han vidste, at mange havde taget Skade deraf.' Filmcensur i Danmark 1896-1922. I Ning de Coninck-Smith: *Skolen, lærerne, eleverne og forældrene. 10 kapitler af den danske folkeskoles historie i det 19. og 20. århundrede*. N. de Coninck-Smith. Aarhus, Klim.
- de Coninck-Smith, N. (2001). Internaternes og skolens historie. Eller: 'Den lille indespærring'. Et bidrag til skulkeriets historie i Danmark fra 1875 til ca. 1914. I Ning de Coninck-Smith: *Skolen, lærerne, eleverne og forældrene. 10 kapitler af den danske folkeskoles historie i det 19. og 20. århundrede*. Aarhus, Klim.
- Engelbret-Pedersen, P. O. J. R., (red.). (1946). *Praktik. Haandbog for unge Lærere*. København, Gyldendal.
- Freedman, E. B. (1987). "Uncontrolled Desires". *The Response to the Sexual Psychopath 1920-1960.* Journal of American History (June): 83-106.
- Giersing, O. M. (1884). *Statistik over veneriske Sygdomme i Danmark i Tiaaret 1871-80*. Kjøbenhavn.
- Goodman, G. S. (1984). 'Children's Testimony in Historical Perspective.' Journal of Social Issues 40(2): 9-31.
- Grothe Nielsen, B. (1992). 'Børn som ofre og vidner i sager om seksuelle overgreb.' Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab: 40-54.
- Jersild, Jens. (1957) *Barnet og det homoseksuelle Spørgsmål*. Udg. af Københavns Skolevæsen.
- Lützen, K. (1998). *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Løkke, A. (1990). *Vildfarende Børn – om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880 – 1920*, Forlaget SocPol.
- Nørgaard, E. (1977). *Lille barn, hvis er du? En skolehistorisk undersøgelse over reformbestræbelser inden for den danske folkeskole i mellemkrigstiden*. København, Gyldendal.
- Oosterhuis, H. (2000). *Stepchildren of Nature: Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago, University of Chicago Press.
- Rasch, C. (1898). 'Meddelelser fra Kommunehospitalets Poliklinik for Hudsygdomme og veneriske Sygdomme (Dec. 1893-Dec. 1897)'. HospitalsTidende 6: 1180-1186 og 1226-1229 og 1237-42 og 1263-1269.
- Rimmen Nielsen, H. (1997). Teacher Dismissals and Local Conflicts in Danish Schools, 1908-1933. *Discipline, Moral Regulation, and Schooling. A Social History*. K. Rousmaniere, K. Dehli and N. de Coninck-Smith. New York, Garland: 135-160.
- Rosen, W. von (1993). *Månens Kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912*. København, Rhodos.
- Rosen, W. von (1999). 'Pornografiæfæren.' *Zink*(4).
- Smart, C. (1999). 'A History of Ambivalence and Conflict in the Discursive Construction of the 'Child Victim' of Sexual Abuse.' *Social and Legal Studies* 8(3): 391-409.
- Søland, B. (2000). *Becoming Modern. Young Women and the Reconstruction of Womanhood in the 1920s*. Princeton and Oxford, Princeton University Press.
- Taylor, K. J. (1985). 'Veneral Disease in Nineteenth-Century Children.' *The Journal of Psychohistory* 12(4): 431-463.

Litteratur

- Betænkning fra det ved Justitsministeriets Skrivelse af 18. Juni 1930 nedsatte Udvalg angaaende Indretning i henhold til Straffelovens §§17, 2. Stk. og 70 af Særanstalter for Psykopater, Kbh. 1931.
- Straffelovrådets udtalelse om strafferetlige aldersgrænser for seksuelle forhold. København, Betænkning nr. 747, 1975.
- Betænkning afgiven af det af Justitsministeriet den 23. Oktober 1908 nedsatte Udvalg til Fastsættelsen af Regler for Afgørelsen af Spørgsmaalet om Tidspunktet for Tilstedeværelsen af Smittefarlighed, Kjøbenhavn, u.å.
- Barfoed, A. (1936). 'Afskedigelse af lærere i folkeskolen.' *Nordisk Administrativ Tidsskrift*: 155-178.
- Barfoed, A. (1950). *Håndbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole*. København, Gyldendal.
- Caron, J.-C. (1999). *À l'école de la violence. Châtiments et sévices dans l'institution scolaire au XIXe siècle*. Paris, Aubier.
- Christensen, J. (1998). *K.K. Steincke. Mennesket og politikeren. En biografi*. København, Christian Ejlers' Forlag.
- de Coninck-Smith, N. (1986). 'Stadsarkitekt Ludvig Fengers skoler i 1880'ernes og 90'ernes København.' *Historiske Meddelelser om København*: 63-87.
- de Coninck-Smith, N. (2000). *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1880-1914*. København, Gyldendal.
- de Coninck-Smith, N. (2002). 'Han undte Børnene alt